

ФІЛОСОФСЬКА ТРАДИЦІЯ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ СЬОГОДЕННЯ

Постановка проблеми впливу філософської традиції на сучасний педагогічний дискурс виявляє низку суперечностей між людинотворчим потенціалом філософії для вирішення теоретичних і практичних питань педагогіки і рівнем його використання як вчителями-практиками, науковцями, так і філософами в процесі фахової підготовки/перепідготовки учителів; між єдністю і протиріччям раціонального та ірраціонального чинника у педагогічному дискурсі сьогодення, становленні філософії освіти як синкретичної галузі філософсько-педагогічного знання та ін.

З'ясовуючи філософську природу педагогіки в історико-філософському контексті, ми встановили, що синтез філософії та педагогіки у педагогічному дискурсі започатковує відносно новий напрям у теорії педагогіки та людинознавства – педагогічну антропологію. Ця міждисциплінарна галузь знань пов'язана із дослідженнями біологічної, психічної і соціокультурної сутності людини, суб'єктності учня в педагогічній взаємодії в освітньому процесі. Ідеї педагогічної антропології прослідковуємо у спадщині українських та зарубіжних педагогів, психологів, філософів в минулому і сьогоденні, зокрема І. Беха, О. Больнова, Л. Виготського, І. Зязюна, Я.А. Коменського, М. Монтессорі, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковороди, К. Ушинського, П. Юркевича та низки інших [1].

Метою статті є виявлення та обґрунтування філософської традиції як протистояння і взаємодії раціонального та ірраціонального чинника у педагогічному дискурсі сьогодення, представленому філософсько-педагогічними ідеями професора Валерія Скотного.

Виклад матеріалу. Українська філософська традиція сягає у своїх витоках часів Київської Русі і до сьогодні зберігає антропоцентричність як свою загальну особливість. Причому історичний розвиток і характеристика національної філософії починається з настанов національного світогляду. На цій основі формується українська філософсько-світоглядна традиція, що зберігає впорядковану систему смислів і постає надбанням у міжпоколінневих стосунках як інтелектуально-духовна спадщина. Визначаючи традицію (лат. *traditio*) як акт передачі виробленого духовного та соціального досвіду від покоління до покоління, оцінюємо українську філософську інтелектуальну традицію, виходячи саме з цього.

Виклад загальної структури української світоглядно-філософської думки від Середньовіччя можемо звести до таких тез: зміст життя людини полягає у моральних пошуках, окреслених постійною боротьбою добра і зла; моральна сутність людини розкривається у прагненні людини і людства до самовдосконалення і самореалізації; світоглядною формою духовності в історії людства та філо-, онтогенезі людини постає релігія.

Антропологічна орієнтація українського світогляду в буденному і філософському вияві, у якому людині приділяється не менша увага, аніж Богові, виявляє синкретизм моралі, релігії, історії у трактуванні і пізнанні людини та оточуючого її світу. Ключові питання традиції окреслені, зокрема, у діяльності Києво-Могилянської академії (1632 – 1817), спадщині Г. Сковороди (1722 – 1794), текстах членів Кирило-Методіївського братства (1845 – 1847) [2 с. 150 – 158 та ін.], філософічних творах українських письменників у минулому і сьогодні, факті виникнення в 60-х роках ХХ ст. та спадщині Київської школи філософії, до якої належали А. Бичко, І. Бичко, П. Копнін, М. Попович, В. Шинкарук та низка інших. Існування традиції виражене смислами, символами духовного, культурного життя, системний вираз яких здійснює філософія як форма суспільної свідомості, спосіб мислення і світосприйняття у здійсненому впливові на педагогічний дискурс сьогодення. З'ясування того, як постає традиція в лоні української національної філософії, започаткував Д. Чижевський [9].

Як справедливо зазначає М. Скринник, щоб пізнати традицію, підходимо до філософії з позиції «філософічної системи», а це тягне за собою розуміння філософії як специфічної наукової теорії і передбачає її раціонально-поняттєвий виклад. На цих засадах виникає розуміння національної філософії як раціонально сконструйованої системи, основним елементом у якій буде чітко визначений категоріальний апарат [6]. Д. Чижевський перший у вітчизняній філософії називає провідну традицію української національної філософії «філософією серця» (кордоцентризм). І саме формулювання цього поняття вказує на герменевтичний підхід із символічно образною інтерпретацією смислів буття. Це культурологічна позиція Д. Чижевського, згідно з якою кожен народ прагне в той чи інший спосіб осмислити себе в культурі та історії, однак може це здійснити лише через таку філософію, у якій вповні виражені його життєві прагнення й соціально-історичні орієнтири. Причому поняття «серце» як ключове поняття кордоцентризму є «ціннісним інтегратором цілісності буття», у якому зосереджена істинна сутність людини [8, с. 303] і яке корелюється з поняттям «екзистенція» у філософії екзистенціалізму.

Філософські дослідження у руслі цієї традиції продовжені діяльністю Київської школи філософії, осередок якої виник у другій половині ХХ ст. в Інституті філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. Володимир Шинкарук визначив діяльність цього осередку: розробка проблем філософії людини в Інституті філософії НАН України здійснювалась щонайбільше з урахуванням того аспекту проблем, який був співзвучний екзистенціалізму. Тут же очільник Школи у 13 пунктах тезисно конкретизував напрями наукових пошуків, зокрема: 1. Людське буття, осмислюване в поняттях «екзистенція», «час», «свобода», має значення буття не людини взагалі ..., а окремої людської особистості, «кожного з

нас». 2. З народження, з колиски, з дитинства наше буття є буттям у світі ... 3. Світ нашого буття не створюється нами, а дається, задається нам як зовнішній, об'єктивний. У своїй основі він становить єдність природного і соціокультурного. ... 12. Екзистенція – це ми (я, ти, ми) у своєму бутті й небутті в майбутньому, у всіх буваннях разом і в кожному зокрема, в трансценденціях з кожного з них і з усіх їх як таких (трансценденція у вічне, позачасове). 13. Оскільки людське буття за своєю сутністю є екзистенцією, що постійно трансцендентує себе з наявного буття в істинно суще, його істотною ознакою є свобода ... Свобода екзистенції виявляється і реалізується в її трансценденціях» [7, с. 41–44]. Тезисний виклад В. Шинкаруком підсумків діяльності Київської світоглядно-філософської школи, яка відповідає традиції української національної філософії і має виразне екзистенційне спрямування, зробимо спробу співставити з основними положеннями філософсько-педагогічних праць доктора філософських наук (2003), професора, Заслуженого працівника освіти України (2001), ректора (1988 – 2011) Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Валерія Григоровича Скотного (1948 – 2011) [3; 4; 5, с. 7–58].

Синтез філософії та освіти В. Скотний розглядає в цілісності навчального предмета філософії освіти, яку визначає як найбільш перевірену історичним досвідом культури духовну силу, котра зберігає та консолідує творчі можливості людини і людства.

Функціями філософії щодо освіти людини названо В. Скотним виявлення альтернативи, визначення можливих тенденцій дослідження проблемних ситуацій, «здивування» як окремої людини, так і суспільних суб'єктів у пошуках рішення та вибору шляхів виходу із кризових ситуацій. У цьому аспекті філософія має право ставити свої «діагнози і прогнози» розвитку систем і ситуацій, так само як суб'єкти пізнання та дії мають право скористатися ними або їх відкинути. Проблемне поле філософії освіти В. Скотний визначає як межове з гносеологією, етикою, естетикою, філософськими концепціями людини, що дозволяє концептуальніше осмислювати ситуації буття й становлення людини в ХХІ ст., під час заміни індустріального суспільства інформаційним. Перед філософією освіти постають мета і завдання: навчити людину раціональному пізнанню й оцінюванню ситуації та ірраціональному, що орієнтує на внутрішній світ людини, таїни душі, відчуття якої дозволяє глибше підійти до загадки життя; формування вміння дисциплінувати на розумній основі емоції; пошук відповіді на питання, якою має бути школа – «школою знань» чи «школою життя»; підготовка не лише до професійного, але й до соціального життя; дискусія щодо включення викладання релігії навчальний процес; визначення технологічних та гуманістичних лімітів використання пізнавальних результатів; збереження аксіологічних пріоритетів людських шукань істини; отримання знань, які втілюються в

людських долях відповідно до ідеалів гуманності, моральності та мудрості; пошук відповіді на питання: чи завжди і кожне знання веде до мудрості?; навчити рефлексії над знанням, щоб визначити його в статусі віри, здогадки чи знання.

Теоретико-методологічною основою в єдності і суперечностях в освітньому процесі постають, на думку В. Скотного, раціональні способи пізнання дійсності, оволодіння системою знань та ірраціональні пласти буття, ігнорування яких призводить до виникнення недостовірних теоретичних схем, що формують хибне уявлення про універсам і місце людини в ньому; розуміння специфіки духовного та душевного, людського і Божественного у їх єдності та протилежності, тотожності та відмінності; настанови «філософії серця, яка виражена у філософських концепціях Г. Сковороди і П. Юркевича»; зміст української філософії в концептах «серця», «душі», «сродної праці» тощо.; поєднання «суми знань» і традицій культури; аксіологічне спрямування навчання; трансформація філософії як «душі культури» і «самосвідомості епохи»; розуміння знання як результату процесу пізнання, права на істину, альтернативою якої є віра і здогадка; єдність мудрості (як софійності, життя в істині, досвідченість, обтяжена етичною духовністю, свідомо орієнтація на розуміння основ життя, знання про благо, осягнення вищих ціннісних смислів буття) і знання (як відрефлексованого наслідку пізнання) в освіті. Центральним суб'єктом педагогічної взаємодії та виховного впливу в освітньому процесі, згідно із трактуванням філософа-педагога, є особистість, що відповідає настановам особистісно орієнтованої освітньої парадигми. Шляхи і засоби сучасної освіти у дискурсі філософії пов'язані із створенням досконалих умов для самоствердження особистості як самовизначення відповідно до цільових настанов освіти, її змісту, міжсуб'єктної взаємодії як комунікації тощо; для реалізації мети «можливості можливого», орієнтованої на подальший розвиток особистості як очікуваний результат освітнього процесу.

Висновки. Таким чином національна філософія, зберігаючи традицію, функціонує в культурі разом із іншими формами суспільної свідомості та життєдіяльності людини та спільноти. Бути причетним до національної філософської традиції означає пізнати її, відчувати свою ідентичність з її настановами на світоглядно-ментальному рівні і розпочати власний дискурс з нею. Адже філософування завжди є розмовою з персоналіями, однодумцями чи опонентами здебільшого з минулого. Тому М. Костомаров, Г. Сковорода, П. Юркевич, Д. Чижевський, В. Шинкарук та низка інших, хто причетний до української філософської традиції в минулому і сьогодні постають для нас живими співрозмовниками, суб'єктами предметного дискурсу, міркування, висновки яких вимагають від нас підтримки, згоди чи спростування. **Перспективою** подальших досліджень є визначення місця і значення релігійного виховання в системі ціннісних настанов сучасної освітньої парадигми.

Література

1. Бодак В. Філософська природа педагогіки: історико-філософський контекст // Різноманітні філософські дискурси нашого сьогодення. Вип. 1 : Матеріали звітної наукової конференції викладачів та аспірантів кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (2022 рік) / Ред. колегія: В.С. Возняк (головний редактор), М.С. Галушак. – Дрогобич : Ред.-вид. відділ ДДПУ, 2022.
2. Костомаров М. Книга буття українського народу. Кирило-Мефодіївське товариство: В 3 т. Київ: Либідь, 1990. Т.2. С. 150 – 158.
3. Скотний В.Г. Кордоцентризм: гуманізм contra раціоналізму. Українська філософсько-літературна традиція: екзистенціальні проблеми. Авторський колектив: Валерій Скотний, Любов Гамаль, Тетяна Білан, Оксана Петрів, Лариса Костюк, Іван Кутняк. Дрогобич: Вимір, 2008. – 245 с., С. 7 – 58.
4. Скотний В. Раціональне та ірраціональне в науці й освіті. Київ-Дрогобич: Коло, 2003. 288 с.
5. Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс. Київ: Знання України, 2005. 576 с.
6. Скринник М. Традиція в українській філософії і романтизм. URL: http://novyn.kpi.ua/2006-3/13_Skrinnik.pdf.
7. Філософська антропологія: екзистенціальні проблеми / В.Шинкарук, В.Табачковський, Г.Шалашенко, Є.Андрос, Г.Коваadlo. Київ: Педаг думка, 2000, 277 с., 41 – 44.
8. Філософський енциклопедичний словник. В.І.Шинкарук (голова редколегії). Київ: Абрис, 2002. 746 с., С.303.
9. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – Мюнхен, 1986. – 361 с.